

לבניינה של הלכה

הלכות פקו"נ-6 - הלול שבת בפקו"נ עבור

גוי ויהודי מזמור

מדינת ישראל שחררה בהסכס החזרת החטופים וביניהם שני בדואים. צריך להבין מה היחס לחיים של גוי לעניין איסורי שבת. דיני פקו"נ נלמדים מהמשנה ביומא (פג.) "ועוד אמר רבי מתיא בן חרש החושש בגרונו מטילין לו סם בתוך פיו בשבת מפני שהוא ספק נפשות וכל ספק נפשות דוחה את השבת מי שנפלה עליו מפולת ספק הוא שם ספק אינו שם ספק חי ספק מת ספק נכרי ספק ישראל מפקחין עליו את הגל מצאוהו חי מפקחין ואם מת יניחוהו" למדנו מכאן שאם ידוע שהוא כותי - אין מחללים שהרי מחללים רק עבור ספק יהודי.

ההלכה שפקו"נ דוחה שבת נאמרה ביחס לחיים של יהודי שדוחים את קדושת השבת. אמנם ביחס לחיי הגוי, אע"פ שנברא בצלם אלקים, הצלת חיי הגוי אינה עומדת בפני קדושת השבת. אולי קשה לנו להבין זאת. כנראה שצריך להעמיק במשמעות ההבדל שבין ישראל לעמים וכן להעמיק בהבנת ערך קדושת השבת. אפילו חיים של גוי שנברא בצלם אלקים לא מהווה סיבה לחילול שבת.

הלכה זו משתקפת גם בגמ' בע"ז¹ הדנה בחילול שבת הכרוך בסיוע בילודה "סבר רב יוסף למימר אולודי עובדת כוכבים בשבתא בשכר שרי משום איבה א"ל אביי יכלה למימר לה דידן דמינטרי שבתא מחללינן עלייהו דידכו דלא מינטרי שבתא לא מחללינן"

¹ כו.

רב יוסף סבר תחילה שמותר ליילד גויה בשבת בשכר כדי שלא תיווצר איבה בין ישראל לעמים הגורמת לסכנת נפשות לישראל. אך אביי דוחה את סברת רב יוסף כיון שניתן להסביר לגוי שמותר לחלל שבת רק עבור שומרי שבת. מענה זה מתקבל על דעת הגוי וממילא לא תיווצר איבה. א"כ אסור לחלל שבת עבור גוי. האחרונים מסבירים שבימינו מענה זה אינו מתקבל על דעת הגוי ויש חשש איבה. לכן גם לדעת אביי יהיה מותר לחלל שבת עבור גויה לפחות באיסור דרבנן.²

הפמ"ג³ כותב שהתירו איסור דרבנן משום איבה -

"אם [מותר לעבור] איסור דרבנן משום איבה, צ"ע, עיין סימן שכ"ה במ"א אות ו'. ומשמע לכולי עלמא אם יש לחוש לאיבה בין אומות העולם מתירין שבות דרבנן ממש, וכל שכן מראית עיין"

לדעת התוס' ⁴ בסוגיא אכן פשוט שאין להתיר איסור תורה משום איבה. אמנם החתם סופר⁵ כתב להתיר אם מדובר באיבה שיש סכנה - "ואם יש באיבה זו חשש סכנת נפשות יש להתיר אפילו מלאכה דאורייתא" ולכן התיר ליילד בשבת גם באיסור תורה וכך מוכח מהשלטי גבורים⁶. כך למעשה פסק הגרש"ז אוירבך⁷ והסביר שבימינו מידע מתפרסם במהרה בכל העולם ולכן יש יותר סכנה בדבר שכן אם לא נציל גויים בשבת גוים לא יצילו יהודים אפילו בחול. א"כ יש כאן ספק סכנת נפשות ויש להתיר הכל כפי הכלל שמבואר במשנה ביומא. וכ"כ באג"מ⁸ שרופא חייב לטפל

² הפמ"ג מסביר שמדובר רק בסיוע בילודה שנאסר מדרבנן ולא באיסורי תורה שיכולים להיגרם בכדי לסייע ליולדת

³ פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן של

⁴ תוספות מסכת עבודה זרה דף כו עמוד א

"סבר רב יוסף למימר אולודי בשבת בשכר שרי - תימה לרב יוסף דס"ד דשרי ולאביי נמי דמשני דליכא איבה משמע הא איכא איבה שרי היכי שרינן משום איבה מילתא דאית ביה איסורא דאורייתא..."

⁵ שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן קלא

⁶ על המשנה בערובין מד: יב. דרי"ף "התירו וכו' לכבות הדלקה בשבת מפני שאנו דרים בין העכו"ם וכשיש דליקה באים ושוללין והורגין ולא גרע מעיר הסמוכה לספר"

⁷ שש"כ מ, הע' מז מה' חדשה ומהד' ישנה הע' מב

⁸ או"ח ח"ד, עט ויעויין גם או"ח ח"א

בנכרי. אך סייג בדבריו וכתב שיש להשתדל לקבוע יום חפשי בשבת או להחליף משמרת אם אפשר, אך כשאין אפשרות להשתמט- יטפל בנכרי בשבת. בדומה לאמור כאן מפורסם אצלנו מעשה שמו"ר הגר"א נבנצל התיר לאנשי ההצלה של הרובע לעלות להר הבית באמבולנס ביום הכפורים כדי לפנות ערבי.

שאלה נוספת בעניין דומה: עלתה אצלנו שאלה במילואים- האם מותר לנסוע במיוחד כדי לאבטח בשבת את הרוחצים במעינות חמת גדר. האם יש להתיר חלול שבת עבור מחללי שבת?

המ"ב⁹ כתב להתיר חילול שבת לצורך הצלת מחלל שבת לתיאבון בלבד: "ישראל בעל עבירות לתיאבון כל זמן שאין כופר בתורה נראה דמחללין עליו שבת כדי להצילו אבל אם הוא להכעיס אסור להצילו אף בחול וכ"ש דאסור לחלל עליו שבת בפיקוח הגל או בשאר רפואה" א"כ מצאנו היתר למומר לתאבון אך עדיין יש לאסור חילול שבת לצורך מומר להכעיס. אמנם בזה יש שני פתרונות: א. החזו"א¹⁰ המפורסם לגבי מחללי שבת בזמננו שדינם כתינוק שנשבה- "אין דין מורדין¹¹ אלא בזמן שהשגחתו יתברך גלויה, ואז היה ביעור הרשעים גדרו של עולם. אבל בזמן ההעלם שנכרתה האמונה מן דלת העם, אין במעשה ההורדה גדר הפרצה אלא תוספת הפרצה, שיהיה

⁹ או"ח שכט ס"ק ט

¹⁰ חזו"א יו"ד, ב, טז

¹¹ נאמר בגמ' (ע"ז כו.) "המינים והמסורת והמומרים מורדין ולא מעלין" כלומר שצריך לפגוע בהם ואם נפלו לבור אין מעלים אותם. וכ"פ השולחן ערוך (יורה דעה הלכות עבודת כוכבים סימן קנח סעיף ב)

מיני ישראל, והם שעובדים לעבודת כוכבים, או העושה עבירות להכעיס, אפילו אכל גבילות או לבש שעטנז להכעיס; הרי זה כופר; והאפיקורסים, והם שכופרים בתורה ובנבואה מישראל, היו נוהגין בארץ ישראל להרגן. אם היה בידו כח להרגן בסייף, בפרהסיא, הורגו. ואם לאו, היה בא בעלילות עד שיסבב הריגתו. כיצד, ראה אחד מהם שנפל לבאר והסולם בבאר, קודם ומסלקו ואומר: הריני טרוד להוריד בני מן הגג ואחזירנו לך, וכיוצא בדברים אלו. הגה: (ועיין בחושן המשפט סימן תכ"ה). מומרים שהיו ממירים עצמם לאנסים ומטמאים עצמן בין העובדי כוכבים לעבוד עבודת כוכבים, כמותם, הרי הם כמו מומרים להכעיס והיו מורדין אותם ולא מעלין. (תוספות פא"מ). ומכל מקום אם בא לשוב, לא מחמירין עליו, שקשה לפרוש מהם וחיישינן שמא יחזור לסורו. (ת"ה סימן קנ"ח).

בעיניהם כמעשה השחתה ואלומות ח"ו. וכיון שכל עצמינו לתקן, אין הדין נוהג בשעה שאין בו תיקון, ועלינו להחזירם בעבותות אהבה ולהעמידם בקרן אורה במה שידינו מגעת" ובהמשך הדברים כתב¹² "ומצווין אנו להחיותו ואף לחלל עליו השבת בשביל הצלתו ובהגה"מ פ"ו מהלכות דעות כתב דאין רשאים לשנאתו אלא אחר שאינו מקבל תוכחה ובסוף ספר אהבת חסד כתב בשם הגר"י מולין דמצוה לאהוב את הרשעים מה"ט והביא כן מתשובת מהר"מ לובלין כי אצלנו הוא קדם תוכחה שאן אנו יודעין להוכיח ודיינינן להו כאנוסין"

לדעת החזו"א מחללי שבת בזמננו דינם כתינוקות שנשבו וחובה להצילם כיון שאיננו יודעים להוכיחם כראוי והם מוגדרים אנוסים. אפילו אם לא נקבל דעה זו עדיין ודאי נשארה הסברה שכיון שאם לא נחלל שבת להצילם גם הם לא יצילו שומרי שבת ח"ו ויש בזה חשש סכנת נפשות. כעת במלחמה ודאי שמתגלית נשמת ישראל הפנימית ובודאי יש להציל וכך המנהג בישראל.

מסקנת הדברים: בימינו מותר לחלל שבת עבור הצלת גויים, ובעבור יהודים מחללי שבת לתאבון משום שיש מצוה להצילם וכן עבור מחללי שבת להכעיס כיון שהם מוגדרים כתינוקות שנשבו, ועוד משום שאם לא נחלל עבורם תיווצר איבה והם לא יעזרו לשומרי מצוות והדבר עלול להביא לסכנת נפשות.

נעיר: יתכן מצב מוזר לאדם שומר שבת שעובד בבית חולים המתנהל באופן חילוני ונדרש ממנו לחלל שבת כשאין חשש פקו"נ- האם יש היתר בזה משום חשש איבה? שאלה זו דורשת עיון נוסף.

¹² חזו"א יו"ד, ב, כח